

Ellen Groths mormor sa:

Hon var som ett kvicksilver, ögonen glänste och hon sågs ständigt nätt i sin klädsel och figur, alltid beredd till att sträcka ut en generös hand och så bekräfta andemeningen i ordspråket:

"En givares hand sinar aldrig"

Och verkligen märkligt upplevs det, vid vetskap om familje- och hemlivets enkelhet. Du hör aldrig en klagan om fattigdom, arbetsbörda eller om vaknätter vid vaggan, inte heller om annat svårt. Nog borde där funnits skäl till beklagan speciellt i Karesuando. Döden tog hem flera av de små, folk svalt dagligdags men året 1833 innebar botten på elände. Kylan slog ned på naken jord redan i augusti och även potatisen frös under den karga myllan.

Kyrkoherdens rågmjöl, en del av hans lön, kom väl till pass i gröt och bröd för de egna och för andra behövande. Många mödrar saknade Brita Cajsas kunskap i hur korn och rågmjöl kunde drygas ut så att nödrödsdegen skulle bli hanterbar och också smaklig, även då lavamjöl utnyttjades.

I givarens hand fanns hjälpen i nöd

Under nödåren blev Norge-fararnas köer långa. Alla var ute efter fisk och vägen gick över Karesuando. Laestadi prästgård hade alltid varit de vägfarandes gästgiveri mellan Alta och Kåfjord, så även nu. Varför?

Vi blickar tillbaka på Brita Cajsas liv som ogift och på hennes närmaste. Hittar vi någon förebild där?

Brita Cajsas släktnamn Alstadius härleds till 1600-talet. Kyrkoherden Carolus Isaci Alstadius född år 1650 latiniserade sin hembys namn, Alsta, till släktnamn. Efter honom har en rad kyrkoherdar och andra burit detta namn. Brita Cajsas far Olof Eriksson antog namnet som sitt, eftersom hans far hade tagit hustruns Rachel Pärsdotter Alstadius namn. Brita Cajsas far fick i anslutning till dopet hela åtta stycken faddrar. Bland dem fanns en adlad överste och även en borgmästare. Nog ger den vetskapen antydning om att Alstadierna hörde till s.k. "bättre folk".

Vi kastar en blick också på Brita Cajsas mors släkt

Brita Cajsas morfar var en känd affärsman och skeppsredare Carl Govenius från Luleå, men han råkade i konkurs, förlorade skepp och gjorde för övrigt dumdristiga affärer. År 1789 sökte han sig slutligen ett nybygge i Peuraure, en ö ca 2 mil norr om Kvikkjokk. Två år senare flyttade hustrun Margareta Bolin (som kom från ett ursprungligen välbärgat hem) tillsammans med sonen Johannes ut i fjällvärlden. 24-åriga dottern Chatarina kommer först år 1795 från Stockholm, där hon bott de senaste åren. Välbärgade föräldrar gav sina döttrar möjlighet att få en form av "pension" dvs. utbildning, genom att vistas i finare familjer och inrättningar, där de bland annat lärde sig franska och att musicera, dansa och producera finare hantverk som broderier. Mitt i allt kan jag inte låta bli att nämna att den här "skolningen" av flickor störde Lars Levi. Han lät det synas i brev att hans döttrar "inte fick lära sig varken att spela fortepiano eller dansa".

Eleonora fick en tvåårig vistelse i Haparanda, men vad den innebar framkommer inte. Däremot vet vi att hon tvingades återvända hem eftersom en yngre syster gifte sig och flyttade till Oksajärvi. Fredrika Johanna fick tack vare bekanta och goda vänner sin uppfostran i Stockholm. De övriga döttrarna blev hemma tills de gifte sig. Lars Levi hade i Pajala tre vackra kusiner som utbildats i stil med Chatarina. Två av dem lyckades bli gifta med "bättre" män - den ena med Björkforspatronen Clementhof och den andra med doktor Deutsch. De både sjöng och spelade, säger Lars Levi.

Under nödåren blev den släktskapen fruktbarande. Clementhof förmedlade brödsäd från Björkfors till Pajala. Pellikka fick tillåtelse att hämta lasset, då Laestadius själv höll tredagars husförhör i Tarendö och inte kunde avbryta sin tjänsteutövning.

Några år rann iväg innan Chatarina blev fru till en nybyggare. Maken bodde i Tjåmotis och hette alltså Olof Eriksson Alstadius. Chatarinas mor Margareta Bolin var känd för sitt glada humör och sin gästfrihet i ett hem öppet för alla. Chatarina ärvde allt detta. Hon och maken Olof fortsatte sitt familjeliv i Peuraure, redan innan Carl Govenius dog. Då upptogs traditionerna från Margareta och Carl, som ett naturligt inslag i vardagen.

År 1805 (säger Olle Franzén) hände mycket i Peuraurefamiljen. Morfar Govenius dog och mormor flyttade till Luleå. Ett femte barn, Brita Cajsa (Brigida Chatarina) föddes och sex år senare hade ytterligare sex barn sett världens ljus. Tre av de små avled. En son och fyra flickor blev moderlösa när Chatarina år 1819 drabbades av tyfus, som förorsakar vätskeansamlingar i kroppen och stör såväl hjärt- som lungfunktionen.

Chatarina hade sett till att Brita Cajsa fick finare fostran genom att bli lillpiga i Kvikkjokks prästgård samtidigt sorti hon skulle konfirmeras. Hon blev kvar i fem år hos prästfamiljen Engelmark. Gäster kom och gick och även Lars Levi hörde till dem. Det var troligt att han där och då upptäckte att lekkamraten Brita Cajsa var på väg att bli en mogen kvinna. Under de senare åren syntes nog Lasse i huset så ofta som tillfälle gavs till det. Ibland återger han samtal mellan honom och kyrkoherden bl.a om den blivande svärfaderns björnjakter, men Brita Cajsas namn tar han inte i sin mun. Kärleksaffärer hemlighålls. Den seden är ju inte okänd.

Brita Cajsas far var en ivrig och flitig jägare och döttrarna hade fått lära sig att tillvarata allt: fisk, kött, fågel, gnagare och skinn till pälsar, skor och handskar, liksom fjädrar och dun till sängutstyrslar. Brita Cajsa hörde inte till de i skolor utbildade, men hon fick givetvis stora erfarenheter för livet såväl i hemmet som hos prästen Engelmark. Hon läste väl men dög varken till sekreterare eller forskare. I Karesuando kunde hon ändå enbart genom sin rätt- och smådjursfångst och som "stoppare" föra den svenska akademiska forskningen framåt.

Olle Franzén berättar att Lars Levi fått brev från sin maka till Härnösand, men ingen har sett brevet. Laestadius klagar över Brita Cajsas stil enbart vid skrivning av siffror i samband med väderleks-observationer den meteorologiska vetenskapen tillgodo, då Lars Levi själv var på sina utfärder. Det enda papper som avslöjar Brita Cajsas stil är bouppteckningen som hon undertecknat och namnet på de handlingar som sonen Lorens sändt till Kungl. Mjt där han anhåller om ett extra nådeår för modern. Ett nådeår för en prästänka innebar att änkan fick bo kvar i prästgården och fick ut sin makes lön. Hon skulle anställa en vikarie med så låga lönekrav som möjligt. Mellanskillnaden behövde hon för sina egna utgifter. Att Brita Cajsa hade utgifter är utom all diskussion, även om hennes djurhållning var ekonomisk och gav rejält med mat till det omfattande hushållet.

Efter Laestadius död utökades familjen. Prästen och mågen Lorens Stenborg med Brita Cajsas dotter Elisabeth som hustru och två barn kom till den nya prästgården. Stenborgs mor och moster och även Elisabeths systerdotter Helmi Amanda Hjort från Kukkola hörde till familjen. Lorens hade anlänt från Stockholm för att hjälpa mor med skrивerier. Från Haparanda kom Karl Johans familj (3 personer). Även Daniel, som dog i 10-års åldern, tre månader efter sin far Lars Levi, bokförs i mantalsböcker som medlem i Stenborgs hushåll ännu flera år efter sin bortgång.

Brita Cajsa fortsatte att svara för hushållet upp till 83-års ålder. Stenborg saknade förmåga och intresse för lantbruk och husdjursskötsel. Han lämnade befriat sådana bestyr åt svärmor. Brita Cajsa hade under ca 40 år fått fungera både som husbonde och husmor. "Lasse" hade alltid varit upptagen av annat och vant sig vid att lita på att hon klarade av det ena och det andra. När han dessutom råkade i klammeri fick Brita Cajsa skynda sig att förmedla och att hindra honom från att hamna inför domstol. Brita Cajsas skicklighet i handarbete var allmänt känd, så också hennes vävkunnighet. Ett byxtyg ur hennes vävstol kom väl till pass då påbröd (tillägg) krävdes för att komma till slutlig förlikning, så att försonades händer kunde åtskiljas. Den här verksamma kvinnan och uppskattade prostinnan var för sina städslade tjänare en värderad husmor. Så vittnar bland många andra en piga, Eva Maja Pihl från Kangos.

Brita Cajsa kunde bli arg men hon kunde också skratta och be om förlåtelse. Hon hade humor och humör, och kunde visa medkänsla som förståelse.

Hur skulle hon annars ha orkat att hela sitt liv ställa upp för de egna, för vänner, bekanta och gäster, även utländska icke kunniga i hennes tre språk. Det kom också forskare till deras hem som upptog hennes make till att föra vetenskapliga samtal, svara på forskares frågor samt delta i exkursioner i fjällen, i skogarna, på vattnen och i övriga av fjällvärldens säregna marker.

Slutligen något att skratta åt

Jag ser framför mig bilden av en skattretande situation som utspelas vid Laestadi pörte. Eva Karkea är på väg till höbärgning och slänger fillägeln på ryggen men den hamnar upp och ner. I samma ögonblick upptäcker hon att en kalv sliter sig lös från sin stång och hon rusar efter den. Tappen lossnar och tjock fil slår sig som en gummislang runt Evas kvicka ben. Prostinnan står på bron och släpper ifrån sig ett stort, roat skratt som slätar ut förlusten av födan och ger lättnad åt alla, så som bara ett gott skratt kan ge.

Så tror jag att Brita Cajsa också slätade ut många andra motgångar och förluster. Hon lät aldrig bitterhet förmörka förlåtelsens ljus och glädje. Hon var en sällsynt kvinna och en grundmurat stark människa.

Olle Franzén har lämnat en del information och för övrigt har jag samlat kunskap genom åren. Uttrycket "bättre folk" är hämtat ur Laestadius egna brev.

Ellen Groth (ur METaviisi 1, 2003)